

PÁLOS-BREVIARIUMOK ÉS MISSALÉK A XV—XVI. SZÁZADBÓL.

(Adalék SZABÓ Károly Régi Magyar Könyvtára III. kötetéhez.)

A XIV—XVIII. században jelentős egyházirodalmi munkásságot kifejtő magyar pálosok¹ működésének nevezetes eredménye volt a TATAI Antal által összeállított s nyomtatásban is megjelent pálos-breviarium és missale.

Az első pálos-nyomtatványok szerkesztőjének, TATAI Antalnak életéről vajmi keveset tudunk. Egyetlen forrásunk a vele egykorban élt GYÖNGYESI Gergely (sz. 1472; † 1532 után)² rendi krónikája.³ A többi pálos írók s az újabb feldolgozók mind Gyöngyési művéből merítettek. GYÖNGYESI szerint: «*Magister Anthonius de Tata longo tempore predicator apud sctum Laurentium, qui dedit primus ad imprimendum Breviarium et Missale ordinis et post obiit ibidem, et sepultus est*». Ez a feljegyzés a Gergely generális idejében (1472—76. és 1480—82.)⁴ jeleskedő szerzetesek felsorolásában található. Később azt írja, hogy: «*Frater Anthonius de Tata Anno 1487. fuit vicarius generalis, arcium liberalium magister illuminatissimus*».⁵ Ezekből a szűkszavú feljegyzésekből annyit tudunk meg, hogy TATAI Antal, a szabad művészetek mestere, szentlőrinczi prédikátor volt 1480 körül; 1487-ben SZOMBATHELYI Tamás gene-

¹ V. ö.: VINCZE Gábor: A pálosok irodalmi munkássága a XIV—XVIII. században. (Magyar Könyvszemle. 1878.) VINCZE e cikkben egy 1755 körül készült kézirat alapján 113 magyar és lengyel pálos író műveit ismerteti.

² V. ö.: EGGERER: *Fragmen panis corvi*. Viennae, 1663. ZÁKONYI Mihály: A Buda melletti Szent Lőrinc páloskolostor története. Bpest, 1911.

³ *Vitae fratrum ordinis fratrum heremitarum S. Pauli primi heremite*. Ab auct. Gregorio GYÖNGYESI. Az eredeti kézirat: *Budapesti Egyetemi Könyvtár Kézirattára*. Ab. 151 jelzet alatt, két későbbi másolattal együtt.

⁴ BEMBER, Nic. *Annalium eremi-coenobiticorum Ord. pr. erem. S. Pauli*. (Vol. II.) Posonii, 1743. Appendix: *Series patrum generalium*. 4-ik sztl. levélen.

⁵ Id. kézirat 134. és 159. lap.

ralis alatt vicarius generalis; meghalt és eltemettetett Szentlőrinczen. Abból, hogy 1487-ben már vicarius generalis, hogy «longo tempore» volt a szentlőrinczi rendházban prédikátor s hogy halálát már az 1480 körüli események közt említi, következtethető, hogy 1487-ben már idősebb ember volt s *igen nagy a valószínűsége annak, hogy a Breviarium és Missale még a XV. században láttak napvilágot.* Megerősíti ezt egy XVIII. századi pálos feljegyzés, melyet alább ismertetünk s mely szerint Tatai 1454-ben kompilálta a két szerkönyvet.

Ami GYÖNGYESI jólétesülttségét illeti, ebben nem lehet kéttségünk. Ő, aki 1472-ben született, szintén a szentlőrinczi rendházban élt s épen SZOMBATHELYI Tamás tanítványa volt,¹ akinek vicarius a Anthonius de Tata.

A Breviarium és Missale eddig ismert kiadásait KNAUZ Nándor írta le két művében.² A többi bibliografusok mind KNAUZ adatai nyomán dolgoztak az egy angol WEALE-t kivéve. Ezek szerint ismeretes:

1. *Missale* Ord. fr. eremitar. S. Pauli. Hártýára írt folio a Nemzeti Múzeumban. Csonka. [KNAUZ szerint a XV. sz. végéről; WEALE³ 1495. évszámmal adja ki; utána 1495. évszámmal: HORVÁTH Ignác⁴ 471. sz. és SZABÓ⁵ III/I. 33. sz. a.]

2. *Missale*. 4°. Velence. 1514. [PANZER. IV. 163 l.; KNAUZ Libri Miss. 53—55 l. (1. és 2. sz.); Kortan. 48. sz.; WEALE. 242. l.; DANKÓ⁶ 122. l.; SZABÓ III/I. 196. sz.]

¹ V. ö.: ZÁKONYI id. m. 79—80 l.

² Libri missales ac breviaria eccl. Hungaricae. Strigonií, 1870. 53—55 l. és 98—100 l. Kortan. Budapest, 1876. 127 l.

³ Catalogus missalium ritus latini. Londini, 1886. 242 l. — Az 1495-ös évszám kétségtől a bekötési tábla belső oldalára ragasztott oklevélben előforduló 1495-ös dátumon alapszik. Az oklevél TEMESVÁRI Gergely arkádiai püspök 1496-iki oklevele, mely egy későbbi átkötésnél, javításnál is kerülhetett rá, semmi vonatkozásban nincs Missalénnkkal s abból annak korára biztos következtetés nem is vonható.

⁴ A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának ősnymotatványai. 1465—1500. Budapest, 1895. 113—114. l.

⁵ Régi Magyar Könyvtár. Budapest, 1896.

⁶ Vetus Hymnarium ecclesiasticum Hung. Budapest, 1893.

3. *Missale*. 4°. Velenceze, 1537. [KNAUZ. L. Miss. 55. l. (3. sz.); Kortan. 52—53. sz.; WEALE. 242. l.; DANKÓ. 122. l.; SZABÓ III/I. 321. sz.]

4. *Breviarium*. 8°. Csonka példány az Egyetemi Könyvtárban. [KNAUZ. L. Miss. ac brev. 44. sz., 100. l.: «Lehet a XVI. század elejéről»; DANKÓ. 53. l.: «ad finem vergente saeculo XV. lucem vidit».]

5. *Breviarium*. 8°. Velenceze, 1540. [KNAUZ. L. Miss. et. Brev. 38. és 39. sz., 98. l. Kortan. 53. sz.; DANKÓ. 119. l.; SZABÓ III/I. 329. sz.]

WEALE ezenkívül egy 1502. évi Missale-kiadásról szól, de semmiféle forrással sem bizonyítja ennek létezését s a nyomtatás helyét sem közli. Így ezt nem vettem fel az ismert kiadások sorába. Valószínűnek tartom, hogy ez a kiadás valamelyikkel a másik három közül azonos, *nem lehetetlen, hogy a múzeumi csonka folio-kiadással* — s ha WEALE évszáma megbízható értesülésen alapulna, a múzeumi kiadást kellene 1502. évben nyomtatottnak tartanunk, erre nézve azonban semmi pozitív forrásra sem támaszkodhatunk.

Az Egyetemi Könyvtár ritkaságainak pár év előtti rendezése közben bukkantam rá *egy eddig ismeretlen breviarium-kiadásra*, melyet azelőtt az 1540-iki kiadás csonka másodpéldányaként kezelték. A kiadást, amelyet alább ismertetek, a bekötési lap XVIII. századi jegyzete és az 1540-iki kiadással való tüzetes összehasonlítás után annál régiebbnek, de 1536-nál újabbnak véltem meghatározhatni.

Feltevésemet igazolják a lepoglavai pálos-kolostor könyvtári katalógusai is.

E katalógusok egyike az 1727. évből való¹ s a kiadások osztályozására semmiféle támpontot sem nyújt.

A P. csoportban (Libri ad ecclesiam, functiones et ritus, item caeremonias varias spectantes) a következő bejegyzés található:

¹ Catalogus Librorum Bibliothecae Lepoglavensis. Anno Dni MDCCXXVII. Ex mandato A. R. P. St. KOVACHICH prioris provincialis. Egyetemi Könyvtár Kézirattára: J. 13.

«Breviarium antiquum fratrum Eremitarum Ord. S. Pauli. 8°. 45». «Breviarium simile» jelzéssel. 8°. 46—49. szám alatt négy más példány. Az öt példány közül háromhoz (45—47. sz.) a későbbi számolás alapján 51—53. sz. van írva s a régi szám áthuzva. A két utolsó példányról (48—49. sz.) szóló bejegyzés áthuzva s melléírva: «abjecta sunt». Ez utóbbiak egyike az 1540-iki kiadásnak az Egyetemi Könyvtárban levő teljes példánya (van egy csonka is), melyen ma is olvasható a bejegyzés: «Monasterii Lepoglavensis. P. 48». Tehát e bejegyzések mind az 1540-iki kiadásra vonatkoznak.

Az 1754. évből való katalogus¹ ugyanezeket a példányokat P. 51—53. sz. alatt hasonlóképen írja le, de mellettük a XVIII. század végéről származó írással, ez a megjegyzés olvasható: «*Tertiae editionis*». Az 53. sz. után ugyanezzel a XVIII. század végéről származó írással utólag még két breviariumot jegyeztek be a katalogusba következőképen:

«*Breviarium vetustius, olim proprium Ord. S. Pauli 1. Er. noviter compactum, venerandae antiquitatis gratiam conservandum. Compilatum a P. F. Anthonio de Tata ad A. D. 1454. et istud est 1-mae editionis*». 2 4°. LI.

«*Breviarium aliud vetustum 2-de editionis, proprium olim ordinis nostri*». 8°. LII.

A lepoglavai kolostor könyveinek nagyrésze a budapesti egyetem könyvtárába került a rend feloszlatása után s odakerült ez a két régebbi kiadású breviarium is. A DANKÓTÓL ősnymtatványnak tekintett s KNAUZTÓL a XVI. század elejére helyezett csonka breviarium-példány első meglévő, c₃ jelzésű (19-ik) lapján ma is olvasható: «*Mon. Lepoglavensis Cat. inscriptus. Recompectus A. D. 1763. P. LI*». Az új bekötéskor a kezdőlap elé kötött tiszta lapon következő — a lepoglavai könyvjegyzék későbbi bejegyzéseivel

¹ Catalogus Librorum Bibliothecae Conventus Lepoglavensis Ord. S. Pauli primi Eremitae. Ex mandato A. R. P. Nicolai BINGER prioris provincialis. Anno Dni MDCCLIV. (U. ott J. 5.)

² A «*Compilatum*»-tól ugyanannak a kéznek, de későbbi bejegyzése más tentával.

azonos kéztől eredő s Knauztól is ismertetett — jegyzet olvasható:

«Religiose Lector!

Hoc Breviarium pervetustum et fors primaevum ex propriis Ordinis nostri, conservandae dignae antiquitatis memoriae gratia. Recompactum est A. D. 1763, curante Patre p. t. Provinciali. Ex huiusmodi Breviario descripsit R. P. Ioann. Gamans S. J. Historiam Translationis Corporis S. P. Pauli 1—ni Erem., quam communicavit R. P. Ioanni Bollando. Et iste inseruit Actis Sanctorum ad diem 10. Mensis Ianuarii. Quae plane concordat cum Lectionibus huius Breviarii nostri, si paucos descriptoris errores exceperis. Istud Breviarium creditur esse primae Editionis, compilatum olim a P. F. Antonio de Tata ad Ann. Dni 1454.»

Ez a csonka breviarium és a Nemzeti Múzeum csonka missale-ja a pálos szerkönyvek első kiadásai s bár nem lehetetlen, hogy a XVI. század legelső éveiben láttak napvilágot, igen nagy valószínűséggel a XV. század utolsó tízedéből való ősnymtatványokul tekinthetők. Megjelenésük évének közelebbi meghatározása adatok híján — ezidő szerint — meg sem kísérelhető.

A lepglavai katalogusban második kiadásúnak jelzett példány azonos az általam fentebb említett s eddig az irodalomban ismeretlen 1536—40. közt megjelent kiadással. A könyv megmaradt első lapján [+1111] ez olvasható: «Bibliothecae Monasterii Lepoglaveñ O. S. Pauli pr. Eremñ. P. LII». Az elé kötött tiszta lapon pedig, a már többször említett XVIII. századi kéztől származó bejegyzés található:

«Vetus Breviarium proprium ordinis S. Pauli 1—ni Eremitae, de quo vide pag. 97, *Secundae Editionis*. Ob conservandam venerandae antiquitatis memoriam recompactum A. D. 1764 & sedulo asservandum. Spectat ad Bibliothecam Moñrij Lepoglaveñ O. S. P. E. Eiusdem catalogo inscriptū. NB. Typis editum fuisse hoc Breviarium vel sub finem Anni 1536 vel año 1537, colligitur ex Rubrica paginae 417. ubi assertur Officium de Passione Dñi, receptū per. P. P. Definitores in A. D. 1536.»

Ez a kiadás díszesebb nemcsak a kép nélkül, egyszerű kiállításban megjelent első kiadásnál, hanem még az 1540-iki harmadik kiadásnál is. Az ívjelzések, valamint a lapok díszítésére használt fametszetek azonosak a pálosok 1537-iki, MARTINUZZI György által kiadott Missaljának ívjelzéseivel és fametszeteivel s

kétséget kizárólag azonos klisék lenyomatai.¹ Tekintve már most, hogy a breviarium a 417. lapon olvasható 1536-os évszám szerint kétségkívül 1536. után jelent meg, a metszetek azonossága alapján bizonyosnak vehető, hogy a Breviarium is Velenczében Lucantonius IUNTA Florentinus nyomdájában, valószínűleg 1537-ben s hihetőleg szintén MARTINUZZI György költségén nyomtatott. Nevezetessége e Breviariumnak, hogy már ebben is, mint az 1540-iki kiadásban, *a hónapok nevei a naptárt tartalmazó lapok élén magyarul vannak kinyomatva*. Így ez az eddig ismeretlen pálos nyomtatvány egyike legrégebbi — habár csak pár szóból álló — nyomtatott nyelvemlékeinknek s e magyar szavak alapján volta-képen a magyar nyelvű nyomtatványok közé sorolható.

Felemlítendőnek vélem, hogy az 1537. és az 1540-iki kiadás szövegbeli eltéréseket is mutatnak az első kiadáshoz képest s így ezek TATAI Antal Breviariumának egy későbbi, ismeretlen pálos kompilátor által átdolgozott kiadásai voltak.

***

A XV—XVI. századi magyar pálos breviariumok és missalék e szerint a következők:

1. [*Breviarium ordinis fr. eremitarum S. Pauli primi eremite.*] Év és hely nélkül. [XV. század vége.] 425. sztl. lev. [a₁—l₈, Aa₁—Uv₈, A₁—Z₇.] Fekete és piros gót betűk. Piros és zöld, részben festett initialék. 2 hasáb, 31 sor, kis 4°. Csonka.

1—18. lev. (a₁—c₂) hij. — 88. lev.: *Incipit breviarium fm cōsuetudinem fratrum heremitaꝝ Sancti pauli primi heremite. Regulaꝝ beati Augustini eꝑi p̄fessorꝝ*. — 244. lev.: *Incipiūt festiuitates ꝑ anni circulū et ꝑmo in vigilia sancti Andree ap̄ti*. — 409. lev.: *Incipit cōmune sc̄tõꝝ ꝛ primo de vigilia unius ap̄ti*. — 426. lev. (Z₈)-től hij.

Egyetlen ismert példánya a Budapesti Egyetemi Könyvtárban.

2. [*Missale ordinis fr. eremitarum S. Pauli primi eremite.*] Év és hely nélkül. [XV. század vége.] 8 sztl. + 233 sztt. lev.

¹ A *Missale* 1^v, 2^v, 3, 7, 9^v, 16^v, 52 lapjain levő metszetek például fedik a *Breviarium* 98^v, 102, 105, 230, 115, 124, 152 lapjain levőket. Az 1^v, illetve 98^v lapon levő képeken még a hiba, a keret megszakítása is azonos.

[a₁ — z₈, A₁ — G₇.] Fekete és piros gót betűk. Részben piros, részben festett initialék. 2 hasáb, 35 sor. 2°. Csonka.

1 sztl. lev. a címmel hij. — 2—7 sztl. lev. naptár, amelyben «*Sc̄li Pauli p̄mi heremite p̄ris nr̄i*», «*Ladizlai regis et ofes.*», «*Emerici ducis et cōfes.*» napjai vörös betűvel nyomattak. — 57—64. lev. hij. — 97—100. lev. (o₁—o₄) hij. — 101. lev. után 6 sztl. levél, ezek után 106. lev. (p₂). — 129—136, 138—143, 162—167, 227—230 és 232-től végig hij.

Egyetlen ismert példánya a Nemzeti Múzeum könyvtárában.

3. *Missale fratrum heremitaꝝ ordinis divi Pauli primi heremite.* Sub regula beati Augustini doctoris eximii: suñno deo militantium. + Venetiis, 1514. Petrus Liechtenstein. 12 sztl. + 308. sztt. lev. [+₁ — + +₁₂; a₁ — z₈; A₁ — P₁₁] Fekete és piros gót betűk. Részben piros, részben fametszetű initialék. 2 hasáb, 35 sor. Kolophon. 4°.

1 sztl. lev.: cím és fametszet «*Stephan Heckel*» könyvárus nevével és jegyével. — 1^v., két fametszetű kép. — 3^v—8 sztl. lev. Calendarium. — 1 sztt. lev.: *Incipit Missale Fratruꝝ heremitaꝝ ordinis divi Pauli primi heremite.* — 122^v lev.: 15 fametszet. — 308 lev.: *Accipite optimi Reverendiꝝ patres: Opus Missalis, q̄ꝛ luculentissime excussum. Venetiis in edibus Petri Liechtenstein Coloniensis Germani. Nomine autem Stephani Heckel librarii Budēsis. Anno virginei partus 1514. Die Iulii 20.— Exoro fundite p̄ces ad Dñm. Pro impressore et oĩbus qui fideliter: die noctuq̄ in hoc opere laboraverunt. — Decetero quēlibet cautū cē volumus, ne q̄s audeat hoc opus iteruꝝ imprimere aut imprimi facere sine scitu ꝛ consensu totius Capituli nostri Generalis. Itaque cōmisit Reverēdus pater Stephanus prior noster Generalis: sub pena excōmunicatonis (sic!) ꝛc. — 308^v lev.: *Petrus Liechtenstein Die 20. Iulii Anno $\frac{MDXIII}{1514}$ Venetiis.* Nyomdász jegye.*

Több példánya ismeretes.

Egy teljes és egy csonka példány az Egyetemi Könyvtárban.

4. [*Breviarium ordinis fr. eremitarum S. Pauli primi eremite.*] Év és hely nélkül. [?Venetiis, 1537. In offic. Luceantonii Iuntae. ?] 15 sztl. + 432 sztt. lev. [+₁ — + +₇; a₁ — η ₈; aa₁ — η η ₈; A₁ — C₁] Fekete és piros gót betűk. Piros és részben fametszetű initialék. 81 fametszetű kép. 2 hasáb, 30 sor. 8°.

1—2 sztl. lev. [+₁ — +₁₁] hij. — 3—7 sztl. lev.: Naptár, amelyben a magyar szentek (László, István) piros betűvel nyomattak s a lapok élén a hó-

napok nevei magyarul : *Bevviit ma(sadhav)va ; Zenth Güevvrgh havva ; Piin-kesd havva ; Zenth Iivvaan havv. ; Zenth iiakab havva ; Kiszaxon havva ; Zenth Miihal havva ; Miind Zenth havva ; Zenth Andras bahavva (sic!) ; Karachon havva ;* 8—9 sztl. lev. hij. — 1 sztt. lev. : *Dominicis diebus. A 70 lev. (i_a) után tévesen 73 lev. (k₁), így 71—72 hij. — 79, 95—96 lev. hij. — 97 lev. : *Incipit Breviarium s^m consuetudinē fratrum eremitarum Sancti pauli 1. eremite. Regulā bñ August. ep̄i p̄fessor. — 230 lev. : Incipiūt festivitates p̄ anni circuli. — 397. lev. : Incipit cōe stōrū r̄ primo de vigilia unig apl̄i. — 417 lev. : Officium De Passione domini per oēm sextam feriā celebrandum, nisi festum duplex solēne impediāt, receptum p̄ p̄res definitores. Anno 1536. — 433 s kōv. lev. hij. (kb. 3—4 lev.)**

Egyetlen ismert példánya a Budapesti Egyetemi Könyvtárban.

5. *Missale* novū: iuxta ritum modūq̄ sacri ordinis fratrum Eremitarum Divi Pauli primi Eremite, a mēdis omnibus repurgatuz: accentibusq̄ veris: et marginali cottatione loco⁷: aptis imaginum figuris interpositis illustratū: restitutū antez ubi mutilū erat: Impensis Reverēdissimi Dñi F. Georgii Eremite: divino favore Ep̄i ecclie Vvaradiēn: accuratissima diligentia excusuz in gratiam eiusdē ordinis. Venetiis, 1537. In officina Luceantonii Iuntae. 20 sztl. + 288 sztt. lev. [+₁ — ++₄]; a₁ — 7₈; A₁ — K₈] Fekete és piros gót betűk. Piros és részben fametszetű initialék. Számos fametszetű kép. 2 hasáb, 34 sor. 4°.

2—7 sztl. lev. [+₂ — +₇]: Naptár, amelyben a magyar szentek nevei piros betűvel nyomattak. — 1 lev. : *Incipit Missale Fratrum eremitaruz: Ordinis divi Pauli primi eremite. — 288 lev. : Explicit Missale a mendis omnibus liberatum. Venetiis, in officina Luceantonii Iunte Florentini. MDXXXVII. In mense Aprili.*

Teljes példánya (2 levél hijján) a Nemzeti Múzeum könyvtárában. Több csonka példány ismeretes.

6. *Breviarium* ordinis fratrum eremitarum sc̄ti Pauli primi eremite iterata castigatione recognitum cum plena rubrica. Venetiis, 1540. Petrus Liechtenstein Coloniensis. 16 sztl. + 490 sztt. lev. Fekete és piros gót betűk. Piros és fametszetű initialék. Fametszetű képek. 2 hasáb, 33 sor. 8°.

2—7 sztl. lev. : Naptár, amelyben a magyar szentek nevei piros betűvel s a lapok élén a hónapnevek magyarul nyomattak: *Bodog azxon*

hawa; Beüth elew ho; Beüth massad ho; Zenth Güewrgh hawa; Piinkesd hawa; Zenth Iuan. hawa; Zenth Iakab hawa; Kis azxon hawa; Zenth müihal hawa; Mind Zenth hawa; Zenth andras hawa; Karachon hawa. — 85. lev.: *Incipit Breviarium s^om consuetudinem frat^rü eremitar^rü sancti Pauli primi eremite: Regulã beati Augustini e^pi professorum.* — 239. lev.: *Incipiüt festiuitates per anni circulü.* — 444^v lev.: *Incipit commune sanctorum: et primo de uigilia unius apostoli.* — 466^v lev.: *Officiu³ de passione dⁿi ꝑ o^m sextam feriã celebrandum, nisi festum duplex solene impediãt receptum ꝑ patres dⁱuinitores. Anno 1536.* — 490. lev.: *Anno Chrⁱ Redēptoris 1540. Venetiis in officina literaria Petri Liechfēstein Colonizsis. Mense Martio.* 490^v lev. Nyomdász jegye.

Több példányban ismeretes.

Az Egyetemi Könyvtárban egy teljes és egy csonka, a Nemzeti Múzeum könyvtárában egy teljes példánya.

HÓMAN BÁLINT.